

De invloed van de 'erkenningkans' op de opleidings- en arbeidsaspiraties bij asielzoekers

Geets, J., Pauwels, F., Wets, J., Lamberts, M. & Timmerman, C. 2006. *Nieuwe migranten en de arbeidsmarkt*. Antwerpen/Leuven: UA, OASeS/K.U.Leuven: Hoger Instituut voor de Arbeid.

Foblets, M.C. & Vanbeselaere, N. 2006. *Asielzoekers en terugkeer: een kwalitatief en kwantitatief onderzoek*. Brussel: Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding.

In dit artikel worden een aantal empirische bevindingen van een afgerond VIONA-onderzoek naar 'Nieuwe migranten op de arbeidsmarkt' (2006) uitgediept door enerzijds aanvullingen van ander relevant onderzoeksmateriaal toe te voegen en anderzijds door een aanzet te geven tot een theoretisch verklarend kader waarin de empirische bevindingen geplaatst kunnen worden. Aangezien de doelgroep van het VIONA-onderzoek zich beperkt tot personen die officieel toegang hebben tot de arbeidsmarkt, hebben we alleen zicht op de ontvankelijk verklaarde asielzoekers. Daarom worden deze gegevens aangevuld met de resultaten van een recent afgerond onderzoek (Foblets & Vanbeselaere, 2006) dat via kwalitatief en kwantitatief datamateriaal inzage geeft in de leefwereld van de asielzoeker in de ontvankelijkheidsfase.¹

Inleiding

De focus van dit artikel ligt op de *opleidings-, arbeidsmarktaspiraties* en *arbeidsmarktpositie* van (*kandidaat-)*vluchtelingen. De groep van asielzoekers heeft geen uniforme wijze om de arbeidsmarkt te betreden. Enkel ontvankelijk verklaarde asiel-

zoekers (OVA) kunnen aan de slag op de arbeidsmarkt.² Zij waren tot 1 januari 2007 verplicht een inburgeringstraject af te leggen bestaande uit trajectbegeleidingen en een cursus maatschappelijke oriëntatie op het onthaalbureau, een cursus Nederlands voor Anderstaligen (NT2) in een taalinstuut en/of een cursus loopbaanoriëntatie op de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling (VDAB).³

Een volgende fase van hun statuut zou het statuut van vluchteling kunnen zijn. Een belangrijk onderscheid tussen de asielzoekers en de andere groepen in het onderzoek is het *tijdsperspectief*. Voor de OVA is de kans zeer reëel dat hun aanvraag verworpen wordt en dat zij het statuut van vluchteling niet krijgen. Dit betekent dat zij, in principe, het land moeten verlaten. In dit artikel staan we stil bij de *perceptie* van de *verblijfsprocedure* door de asielzoekers en de gevolgen hiervan voor de opleidings- en beroepsaspiraties van deze groep.

De achterliggende *onderzoeksvraag* van dit artikel is welke mechanismen bij het individu bepalen of hij/zij al dan niet toetreedt tot de opleidings- of arbeidsmarkt. De vraag naar 'de finaliteit van een inburgeringstraject voor asielzoekers' is steeds op de achtergrond aanwezig.

Het microniveau krijgt vorm door het bevragen van de doelgroep zelf door middel van diepte-interviews. Door een *levensloopbaananalyse* krijgen we zicht op verschillen en gelijkenissen in de arbeidsmarkttrajecten van de nieuwkomers. We benadrukken dat de door ons bevroegde nieuwkomers geen statistisch representatieve steekproef is van de nieuwkomerpopulatie. Toch hebben we aandacht besteed aan een zo divers mogelijke bevraging volgens verblijfsstatuut, geslacht, leeftijd en herkomstregio. In totaal werden er 107 respondenten bevroegd waaronder 39 asielzoekers en 8 erkende vluchtelingen.

De voornaamste bevindingen hebben betrekking op de dynamiek van het verblijfsstatuut, de mogelijke implicaties hiervan op de perceptie van de asielprocedure en de gevolgen van de gepercipieerde 'erkenningkans' op de intrede tot de opleidings- versus arbeidsmarkt. Met andere woorden en als vraag geformuleerd: zullen, gegeven de werking van de asielprocedure zelf, personen die een aanvraag indienen om als vluchteling erkend te worden en die hun kans op erkenning al dan niet groot inschatten, afhankelijk van deze inschatting anders staan tegenover initiatieven die hen toegang geven tot het onderwijs of de arbeidsmarkt?

Empirische bevindingen

Verblijfsstatuut, een dynamisch gegeven

We kunnen een onderscheid maken tussen een '*dynamisch*' en '*statisch*' verblijfsstatuut waarbij het dynamische karakter niet alleen schuilt in het doorlopen van één bepaalde procedure, maar ook in het doorlopen van verschillende verblijfsstatuten. Een persoon kan bijvoorbeeld legaal intreden op basis van een 'kort' of 'lang verblijf' en na verloop van tijd een persoon zonder wettig verblijf of volgmigrant worden. Een asielzoeker kan volgmigrant worden of een persoon zonder wettig verblijf. Zo kan de asielzoeker na het volledig doorlopen van

de procedure erkend worden als vluchteling en een permanente verblijfsvergunning krijgen of uitgeprocedeerd raken, vervolgens zonder wettige verblijfstitel vallen om na een verblijf in de illegaliteit en een regularisatieaanvraag uiteindelijk geregulariseerd te worden.

Het dynamisch gehalte van het verblijfsstatuut van de kandidaat-vluchteling is eerder 'intern binnen één procedure' in plaats van tussen diverse verblijfsstatuten. We onderscheiden twee fases in de asielprocedure: het tijdelijke verblijf en de permanente oplossing. Het tijdelijk verblijf bestaat uit de periode die de asielprocedure in beslag neemt. De permanente oplossing kan enerzijds, in het geval van een erkenning, een permanent verblijf betekenen en in het geval van een afwijzing, terugkeer of emigratie naar een derde land.

Perceptie van de asielprocedure en de 'erkenningkans' als intermediaire variabele

De Belgische asielprocedure heeft als doel te beoordelen wie als vluchteling erkend kan worden in België. De daarbij gehanteerde criteria gaan terug op de Conventie van Genève (1951). Volgens deze Conventie is een vluchteling elke persoon die zich buiten zijn land van herkomst bevindt en die de bescherming van dat land niet meer kan of wil inroepen omdat hij vreest voor vervolging omwille van zijn ras, religie, nationaliteit, zijn behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging.

Het onderzoek van Foblets & Vanbeselaere (2006) komt tot drie verschillende percepties: de asielprocedure als onvoldoende doorzichtig, als willekeurig en als onrechtvaardig. De aard van informatie die de asielzoekers bij hun aankomst te verwerken krijgen, heeft impact op de beeldvorming, zowel van de procedure zelf als van de mogelijkheden om een nieuw leven in België te beginnen. De asielprocedure wordt regelmatig gedefinieerd als '*test*' waarbij volharding een bewijs vormt voor de dreiging waaraan men bloot staat in het herkomstland. De groep van asielzoekers is bij uitstek de groep van nieuwkomers die gebruik maakt van overheidsinstanties. Zij starten een formele procedure op bij de overheid waarmee ze meermaals en langdurig contacten moeten onderhouden. Hun verblijfsperspectief is in principe afhankelijk van

de 'goodwill' van diezelfde overheid. In die zin is deze zowel een 'partner' of 'bondgenoot', als wel een onverbiddelijke rechter. Tegelijkertijd houdt het beslissingsrecht van deze overheid ook een gevaar in. Men moet de ambtenaren die deze overheid vertegenwoordigen, trachten te overtuigen van de rechtgeaardheid van de verblijfsclaim met als basis de Conventie van Genève. Verder brengt de asielzoeker ook het beeld mee van de overheid vanuit zijn herkomstland. Zo kan de (falende, repressieve, ...) overheid verantwoordelijk worden gesteld voor het gedwongen vertrek (Geets, Pauwels, Wets, Lamberts & Timmerman, 2006).

We hanteren een louter 'ideaaltypisch' onderscheid tussen enerzijds asielzoekers die een 'aanzienlijke erkenningskans' hebben om op basis van de Conventie van Genève het statuut van erkend vluchteling te krijgen en asielzoekers die een 'geringe erkenningskans' hebben.⁴ Beiden hebben zowel gedeelde als verschillende en tegengestelde belangen. Voor de 'asielzoeker met een *geringe erkenningskans*' is het belangrijk dat de procedure lang duurt. Het geeft hem of haar de mogelijkheid om te vertoeven binnen een kader dat een aantal socio-economische rechten garandeert (opvang, socialezekerheidsrechten, ziekenfonds, enzovoort). Als het perspectief op een langdurig verblijf vermindert, tracht men de procedure zo lang als mogelijk te rekken. Als men het opvangland dan toch moet verlaten, dan liefst met zoveel mogelijk (economisch, cultureel en sociaal) kapitaal. Er is ruimte om NT2- en beroepsopleidingen te volgen, maar men bekijkt deze heel functioneel en steeds in perspectief tot tewerkstellingsmogelijkheden hier of elders. Er is met andere woorden een spanningsrelatie tussen enerzijds het onzeker verblijfsstatuut en de inspanningen die men moet leveren om zich te integreren – door onder meer een onthaalcursus te volgen en de taal te leren – en de consequenties hiervan op de mogelijkheid om te werken en anderzijds de aantrekkingskracht om direct geld te verdienen.

Voor de 'asielzoeker met een *aanzienlijke erkenningskans*' is het belangrijk om zo snel als mogelijk zekerheid te hebben over de verblijfsmogelijkheden. Vanuit de achtergrond van een rationele kosten-batenanalyse kan de vluchteling, eens erkend, vervolgens werk maken van duurzame integratie binnen de diverse sferen van arbeid, onderwijs en vrije tijd. Indien deze geen snelle erkenning kan

bekomen, dan worden de inspanningen die de integratie in onze samenleving bevorderen ondermijnd, zoals het geval is bij asielzoekers met een als gering gepercipieerde 'erkenningskans'.

Met andere woorden, een belangrijk achterliggend principe van waaruit de vluchteling handelt, is de 'kosten-batenanalyse', wat resulteert in een verschillende handelingswijze voor hetzelfde oogmerk. Het volgende interviewfragment geeft zeer mooi uitdrukking aan deze spanningsrelatie.

R: Maar als ik heb gewerkt op die uren (in plaats van cursussen te volgen), ik heb geld. En ik ga naar huis, ik ga naar Kosovo, ik kan iets met dat geld doen. Veel mensen hebben gewerkt bij restaurants en dit en dat, maar ik kan niet omdat ik moet naar school. Maar ik heb geprobeerd de richting voor te integreren, niet voor geld te verdienen. Als ik krijg papieren om te blijven, dat betaalt. Als ik krijg negatief, dan was dat niet slim van mij. (R27, Man, Kosovo, 40 jaar, aankomst 1999, bevraging 2005)

Intrede van de asielzoeker tot de opleidings- versus arbeidsmarkt in functie van de verblijfsfase

Op basis van de interviews kunnen we stellen dat de belangrijkste factoren die een invloed hebben op de toeleiding naar de opleidings- of arbeidsmarkt betrekking hebben op enerzijds 'organisatorische' aspecten (aanbod, uitstroomcijfers, ingangstesten en wachtlijsten) en anderzijds op 'persoonsgebonden' aspecten (verblijfsstatuut, scholingsgraad, de financiële mogelijkheden, motivatie, persoonlijkheid, ...). In wat volgt beperken we ons tot de persoonsgebonden aspecten en meer bepaald de intrede tot de opleidings- versus arbeidsmarkt in functie van het verblijfsstatuut. We belichten achtereenvolgens asielzoekers met een *onzeker*, een *permanent* en een *precair* verblijfsstatuut.

Asielzoekers met een onzeker verblijfsstatuut

Het tijdsaspect speelt in combinatie met de te leveren inspanningen een zeer belangrijke rol: onmiddellijke 'behoeftebevrediging' staat vaak in conflict met een uitgestelde bevrediging op langere ter-

mijn. Dit in combinatie met het onzeker verblijfsstatuut maakt dat sommige asielzoekers zeer snel, ten koste van het inburgerings- of opleidingstraject, hun arbeid aanbieden. Het inburgeringstraject geeft geen antwoord op de nood in het heden, maar stelt een perspectief voorop in de nabije toekomst. De mate waarin de nieuwkomer denkt dat het volgen van een inburgeringstraject zijn of haar situatie zal verbeteren, is een belangrijk element. De beleefde waarde van 'het kunnen werken', ook al is het onder slechte arbeidsomstandigheden, is zeer groot. Hierdoor stijgt het risico op illegale arbeid of op werken onder slechte arbeidsomstandigheden.

Bijkomend is de 'val van de maatschappelijke ladder' bij de groep van de laaggeschoolde OVA's eerder beperkt. De opleidingsmogelijkheden voor (hoog)geschoolden bieden dan weer geen tewerkstellingsgarantie. Bijgevolg treffen we ook (hoog)geschoolde OVA's aan in beroepsopleidingen voor laaggeschoolden onder andere door de devaluering van arbeidskwalificaties door een tijdelijk of een precair verblijfsstatuut (waarbij men het recht op werk verliest). De link tussen beroepsopleiding en de mogelijkheid van tewerkstelling blijkt nagenoeg altijd een doorslaggevend element te zijn in de keuze van een beroepsopleiding. De tewerkstellingsmogelijkheid, versterkt door het (onzeker) verblijfsstatuut, blijkt van doorslaggevend belang in de keuze van beroepsopleidingen voor knelpuntberoepen. De hooggeschoolde respondenten zijn soms zelf vragende partij voor een beroepsopleiding voor laaggeschoolden om snel aan het werk te kunnen. Dit is voornamelijk het geval bij nieuwkomers wier verblijfsperspectief onzekerder wordt naarmate de procedure vordert.

Asielzoekers met een permanent verblijfsstatuut

Algemeen gesproken zien we dat een grotere diversiteit met betrekking tot verloning, sector, jobinhoud en flexibiliteit, niet altijd een betere arbeidskwaliteit waarborgt. De papieren drempel van een verblijfsdocument overwinnen, zorgt er niet automatisch voor dat de andere drempels geslecht worden. Voornamelijk de (hoog)geschoolde erkende vluchtelingen bevinden zich in een paradoxale situatie doordat ze onder meer door een gebrek aan beroepservaring in België/Vlaanderen geen werk ('op niveau') vinden.

Bij de nieuwkomers die na verloop van tijd een permanent verblijfsstatuut verwerven, zien we wijzigingen in de mate waarop men ingaat op de beschikbare arbeidsplaatsen. Zo is voor de 'legaal' verblijvende respondenten het uitzendkantoor vaak de eerste werkgever waarmee men soms al na enkele maanden na aankomst in contact kwam. Het verblijfsstatuut (tijdelijk of permanent) speelt een belangrijke rol in de 'aantrekkingskracht' van zulke banen. Het jobaanbod kan voornamelijk de (hoog)geschoolde erkende vluchtelingen na een tijdje niet langer bekoeren. Het belang van uitzendarbeid schuilt voornamelijk, zowel voor laag- als (hoog)geschoolden, in de opstapfunctie die het vervult in de zoektocht naar betere arbeidscondities. De meesten hadden in het verleden gewerkt voor uitzendkantoren, maar zo gauw een aantal randvoorwaarden wijzigen, wijzigen ook de jobdoelstellingen. Deze randvoorwaarden zijn onder meer het inruilen van een tijdelijk verblijfsstatuut voor een permanent, een betere kennis van het Nederlands, het verwerven van bijkomende kwalificaties door middel van beroepsopleidingen, het opdoen van beroepservaring,

Door een wijziging van een tijdelijk naar een permanent verblijfsstatuut neemt de werkzoekende erkende vluchteling ook een andere positie in tegenover de trajectbegeleider van de VDAB. Een (hoog)geschoolde asielzoekster die onstabiele periodes van werkloosheid afwisselde met periodes van tewerkstelling als schoonmaakster en bandwerkster, ervaart een grote urgentie om een betere betrekking te vinden 'op niveau'. Dit leidt, na verloop van tijd, tot een zekere onomfloerste claim op 'goed werk'. De consulent kan aan de tewerkstellingsverwachtingen van de cliënt niet voldoen wat leidt tot een slechte verstandhouding. Erkende vluchtelingen wier verblijfsperikelen achter de rug zijn, gaan hun jobdoelstellingen of tewerkstellingsvoorwaarden verhogen. Dit kan bij hooggeschoolden leiden tot een 'uitgesteld beroepsopleidingstraject' waarbij de nieuwkomer zich laat uitzakken in het systeem van werkloosheidsvergoeding waarna hij een beroepsopleiding naar keuze kan volgen.

Asielzoekers met een precair verblijfsstatuut

Binnen beroepsopleidingsinstanties speelt het verblijfsstatuut en het verblijfsperspectief in een aantal gevallen mee in de beslissing om een kandidaat-

cursist aan de opleiding te laten beginnen. Tijdens het volgen van beroepsopleidingen kan het verblijfsstatuut bestendig worden of meer precair worden, wat invloed heeft op de doorstroom- en uitstroommogelijkheden en dus ook op de door- en uitstroomcijfers naar werk zoals bepaald in de beheersovereenkomst tussen beroepsopleidinginstanties (VDAB) en de overheid.

Sommige respondenten komen in een paradoxale situatie terecht doordat ze alleen hun verblijf kunnen bestendigen door met hun tijdelijk/precair verblijf een duurzame tewerkstelling te vinden. De respondenten die nog in een beroepsprocedure in een of andere fase van de asielprocedure zaten, stonden meestal huiverachtig tegenover 'zwartwerk' uit angst om betrappt te worden en de eventuele negatieve weerslag hiervan op de asielprocedure. Ook de zwakke positie van de nieuwkomer, die zich vaak vertaalt in weinig aantrekkelijke werkomstandigheden (fysiek zwaar, eentonig, ongezond en onderbetaald werk), schrikt af om 'zwartwerk' te verrichten. Maar hoe meer precair het verblijfsstatuut is, hoe noodzakelijker het wordt om 'zwartwerk' te zoeken want hoe moeilijker het wordt om een reguliere betrekking te vinden. Bovendien is het interessant als eventuele voorbereiding op een periode van clandestiniteit. Onderzoek naar vrijwillige terugkeer toont aan dat (vrijwillige) terugkeer slechts een optie wordt bij heroriëntatie van het migratieproject of wanneer het vooropgestelde doel bereikt is, namelijk nadat een wettig en gestabiliseerd verblijf gerealiseerd is (Foblets & Vanbeselaere, 2006).

Op zoek naar theoretische verklaringsmodellen

Onze empirische bevindingen sluiten dicht aan bij twee deels complementaire theorieën namelijk de sociologische rationale handelingstheorie en de sociaal-psychologische 'copingtheorie'.

Rationale handelingstheorie en de metafoor van het 'kansspel'

De rationale handelingstheorie gaat er axiomatisch van uit dat actoren rationeel handelen. Maar ook binnen deze theorie bestaan er verschillende opvattingen over wat dat dan juist betekent. Meestal

wordt ervan uitgegaan dat de rationale keuzetheorie een zogenaamde 'thick theory of rationality' aanhangt: actoren streven naar een maximale efficiëntie in hun handelen, of trachten tegen zo weinig mogelijk kosten zo veel mogelijk nut te maximaliseren (Adriaenssens, 2002). Door zijn of haar migratieproject treedt de nieuwkomer een volkomen nieuw en erg dynamisch spanningsveld binnen. Hij of zij kan zichzelf richten tot strategieën die ondersteuning kunnen bieden met betrekking tot zijn of haar noden, verwachtingen en doelen.

De asielprocedure wordt door de 'gemiddelde' asielzoeker beschouwd als een soort *kansspel* dat gekenmerkt wordt door toeval, onzekerheid, kans en waarschijnlijkheid. Het kansspel combineert de regels van het spel met het toeval. Hoe klein ook de 'erkenningkans', de kans bestaat altijd om goed te treffen en hoe groot ook de 'erkenningkans', de kans bestaat altijd om ze mis te lopen (Foblets & Vanbeselaere, 2006). Vergelijkbaar met het 'prisoners dilemma' gebeurt er een rationale afweging van de in te zetten middelen en de verwachte uitkomst namelijk 'integratie-investeringen' in functie van het verblijfsstatuut. De in te zetten middelen zijn divers (vluchtverhaal, taal- en beroepsopleidingen volgen, werken), maar de uitkomst is onzeker. Het onthaal- en integratiebeleid (macro- en mesoniveau) dient met andere woorden rekening te houden met het micro-niveau, met het persoonlijke migratieproject van de asielzoeker.

'Copingtheorie' en copingstrategieën vanuit 'erkenningkans'

Het onderzoek van Khöser (in Foblets & Vanbeselaere, 2006) toont aan dat zowel de leeftijd, het land van herkomst, de motivatie voor het vertrek, de duur en de aard van de reis een invloed heeft op de verblijfsstrategie van de asielzoeker. Het theoretische model uit de sociale psychologie dat hier naar verwijst is dat van de 'copingstrategieën'; een term afkomstig van Lazarus (1966) die zoveel betekent als 'het hoofd bieden aan'. 'Copen' doelt op het proces waarin men tracht stresssituaties te controleren, minimaliseren of te doen verdwijnen. In tegenstelling tot de door Freud beschreven 'afweermechanismen' (verdringing, ontkenning, verschuiving, projectie, regressie) die grotendeels onbewust plaatsvinden, worden copingstrategieën

voornamelijk bewust toegepast op spanningsbronnen die van buitenaf komen. Indien een factor als 'beheersbaar' wordt beoordeeld dan worden vaker strategieën gebruikt die op een probleemgerichte manier de factor aanpakken. Wanneer de factor als onbeheersbaar wordt beoordeeld dan worden vaker emotiegerichte copingstrategieën gebruikt (bijvoorbeeld ontkenning) die verwantschap vertonen met de geformuleerde afweermechanismen.

Analyse van copingstrategieën, als uitkomsten van interacties tussen individu en omgeving, zijn bijzonder relevant bij asielzoekers. De nieuwe omgeving waarin een asielzoeker terechtkomt, vraagt een heroriëntatie, een herijking van de eigen mogelijkheden (Kramer et al., 2003). Een snelle procedure van erkenning als vluchteling en een vlotte doorstroming op onderwijs- en werkgebied bevorderen een goede coping: immers, de gezonde vermogens en de positieve toekomstverwachtingen van de vluchtelingen worden zo ondersteund. Een moeizame procedure bemoeilijkt een goede coping en werkt als bijkomende spanningsbron (Rohlof et al., 2003). Een langdurig verblijf in een asielcentrum, de onzekerheid van de procedure, onduidelijke of ontbrekende informatie, de dreiging van de terugkeer vragen van iedere asielzoeker een grote stressbestendigheid.

We vinden in de literatuur een vijftal copingstrategieën die we ook terugvinden bij de door ons bevraagde asielzoekers (Geets et al., 2006) namelijk (1) passiviteit of negativisme, (2) rekken van de procedure, (3) formuleren van meerdere einddoelen, (4) netwerk opbouwen en instrumenteel inzetten, (5) een 'duurzame binding' bewerkstelligen door 'integratiebevorderende cursussen' te volgen. De hoop op een permanent verblijfsstatuut manifesteert zich in de positieve houding die de asielzoekers aannemen ten opzichte van onze cultuur en maatschappij. In die zin lijkt het inburgeringstraject tegemoet te komen aan deze belangrijke behoefte. Er bestaat in het algemeen een grote openheid ten aanzien van de 'westerse cultuur' en een grote bereidwilligheid om inburgerings- en beroepsopleidingscursussen te volgen.

Besluit

Uit onze analyses blijkt dat de 'erkenningsskans' een belangrijke intermediaire variabele is met betrek-

king tot de opleidings- en arbeidsaspiraties van asielzoekers.

De finaliteit van de inburgerings- en beroepsopleidingen zoals vooropgesteld door het beleid en zoals ze ervaren worden door de asielzoekers blijken niet op elkaar afgestemd te zijn. Ze houden te weinig rekening met de 'agency' van de nieuwkomer en de onzekerheid van uitkomst van de asielprocedure. De grootste problemen vinden we bij hooggeschoolde asielzoekers. In de tijdelijke en preciaire verblijfsfasen gaan ze beroepsopleidingen volgen voor laaggeschoolden al of niet gevolgd door werk 'beneden niveau'. Al of niet werken is immers een belangrijk element in de regularisatiemogelijkheden die voorzien zijn door de wetgever. Eens er een permanente oplossing komt voor de onzekerheid (erkenning of uitwijzing), dan blijkt deze beroepsopleiding aan belang ingeboet te hebben. De bevroegde hooggeschoolde erkende vluchtelingen wensen immers werk 'op niveau'. De asielzoekers die niet worden erkend (wat het overgrote merendeel is van de asielaanvragers) rest de mogelijkheid te leven in de clandestiniteit, hun migratieproject te heroriënteren of terug te keren naar het herkomstland. Diegenen die hun migratietraject heroriënteren of terugkeren hebben weinig aan de gevolgde taalopleidingen, maar ook zijn de diverse beroepsopleidingen (die inspelen op de tewerkstellingsbehoefte van het gastland) minder interessant in het herkomstland. De hooggeschoolden die in de clandestiniteit terechtkomen en die beroepsopleidingen gevolgd hebben voor hooggeschoolden zijn wellicht meer met de kennis en vaardigheden uit beroepsopleidingen voor laaggeschoolden.

Deze vaststellingen leiden tot het formuleren van een 'integratieparadox': asielzoekers die in functie van hun verblijfstijd het best geïntegreerd zijn (bijvoorbeeld in vergelijking met volgmigranten), hebben de minste kans om hier (legaal) te blijven.⁵ Onderzoek van Soetkin e.a. (in druk) geeft bovendien voeding aan de idee dat het 'goed geïntegreerd' zijn van de uitgeprocedeerde asielzoeker niet per se zelfredzaamheid verhoogt binnen de informele arbeidsmarkt waar andere strategieën, vaardigheden en sociale netwerken bepalend zijn. We kunnen bij wijze van boutade stellen dat het gehanteerde inburgerings- en integratiemodel van asielzoekers die niet als vluchteling erkend worden zowel goed 'geïntegreerde clandestienen' met een beperkte zelf-

redzaamheid binnen de informele sfeer maakt, als 'gefrustreerde terugkeerders' beladen met opleidings- en beroepsvaardigheden die (veelal alleen) nuttig zijn in het land dat ze moeten verlaten.

Johan Geets
Steunpunt Gelijkekansenbeleid
Universiteit Antwerpen

Johan Wets
Hiva
K.U.Leuven

Christiane Timmerman,
CeMIS
Universiteit Antwerpen

Noten

1. Voor de volledige e-versie van deze rapporten verwijzen we u naar de websites van CeMIS en OASes of HIVA (<http://www.ua.ac.be/cemis> en www.ua.ac.be/oases of www.hiva.be).
2. Op 6 februari 2003 verscheen er een Koninklijk Besluit dat een aantal wijzigingen in de wet heeft aangebracht betreffende de tewerkstelling van buitenlandse werknemers. Vreemdelingen met een voorlopig verblijfsstatuut, waaronder de kandidaat-vluchtelingen waarvan de asiel-aanvraag ontvankelijk werd verklaard, komen sinds 1 april 2003 in aanmerking voor een arbeidskaart C waarmee de asielzoeker zich 'vrij' mag begeven op de arbeidsmarkt.
3. In het recentelijk vernieuwd inburgeringsbeleid, dat vorm kreeg door het nieuw decreet van 12 juli 2006 dat op 1 januari 2007 in werking trad, is dit niet langer het geval. De ontvankelijk verklaarde asielzoeker behoort sinds kort tot de doelgroep van 'rechthebbenden'. Dit wil echter niet zeggen dat, door de vrijstelling van een inburgeringsplicht voor ontvankelijk verklaarde asielzoekers, deze vrijstelling absoluut is. Het inburgeringsdecreet heeft immers geen directe impact op de inburgeringsvereisten van het OCMW. Federaal, maar ook lokaal beleid doorkruist hier het Vlaams bevoegdheidsdomein.
4. Zij worden ook wel de 'economische' vluchtelingen genoemd. Het is niet gemakkelijk een (sluitende) definitie te geven, ook al omdat er mengvormen bestaan (economisch-politiek of politiek-economisch). In studies omtrent internationale migratie wordt traditioneel een

scherp onderscheid gemaakt tussen vluchtelingen en arbeidsmigranten. Hoewel er duidelijke juridische verschillen zijn tussen humanitaire of economische migratie, vrijwillige of onvrijwillige migratie kan het onderscheid bezwaarlijk absoluut worden genoemd (Wets, 1999).

5. Opleidingen en onderwijs volgen betekent voornamelijk voor de volgmigranten bijkomende kosten en een verlies aan mogelijke inkomsten. De meeste niet-EU-onderdanen hebben geen recht op wacht- of werkloosheidsuitkering zonder dat er voldoende arbeidsprestaties in België zijn geleverd binnen een bepaalde referteperiode. Dit betekent dat voornamelijk nieuwkomers voldoende bestaansmiddelen moeten genereren indien ze niet wensen terug te vallen op het OCMW-vangnet. Voornamelijk voor (hoog)geschoolde nieuwkomers geeft dit aanleiding tot een devaluatie van competenties en ervaringen. De afwezigheid van een afdoend financieel draagvlak verhoogt de beroepsaspiraties op de arbeidsmarkt van deze migranten, maar hun inzetbaarheid is beperkt omdat zij relatief Nederlandsonkundig zijn. Dit werkt een etnostratificatie van de arbeidsmarkt in de hand. Na het verstrijken van de eerste maanden in België zien we bovendien de verdere taal- en beroepsopleidingen in concurrentie komen met werk. Het al of niet kunnen volgen van opleidingen gaat niet louter afhangen van de motivatie, maar vooral van niet-persoonsgebonden kenmerken zoals flexibiliteit van werkuren, beroepsaspiratie, netwerk en kinderopvang.

Bibliografie

- Brandtstädter, J. & Renner, G. 1990. Tenacious goal pursuit and flexible goal adjustment; explanation and age-related analysis of assimilative and accommodative strategies of coping. *Psychology and Aging*, 5 (1): 58-67.
- Burnotte S., De Bisschop, S. & Knockaert, G. 2004. *Opvang van asielzoekers in lokale opvanginitiatieven. Een kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar de LOI's*. Dienst Kwaliteitszorg. Fedasil.
- Coleman, J.S. 1990. *Foundations of social theory*. Cambridge: Belknap Press.
- Dohrenwend, B.S. & Dohrenwend, B.P. 1974. *Stressful life events: their nature and effects*. New York: Wiley.
- Geets, J., Van den Eede, S., Wets, J., Lamberts, M. & Timmerman, C. 2007. *Hoe wordt het inburgeringsbeleid geapprecieerd? Evaluatie vanuit het perspectief van de nieuwkomers*. Brussel: VIONA Stuurgroep Strategisch Arbeidsmarktonderzoek.
- Knudsen, J.C. 1995. When trust is on trial. Negotiating refugee narrative. In D.E. Valentine, J.C. Knudsen (Eds.), *Mistrusting refugees*: 13-35. California University Press.